

۵۵۰

۱

۴۲۴

پرسو و افسر

بسم الله الرحمن الرحيم

www.ketab.ir

این کتاب به سفارش معاونت فرهنگی قوه قضاییه تهیه و به تولید رسیده است و کلیه حقوق معنوی این اثر متعلق به معاونت فرهنگی قوه قضاییه است.

سرشناسه: نظری توکلی، سعید، ۱۳۴۸ -

Nazari Tavakkoli, Saeid

عنوان و نام پدیدآور: اخلاق حرفه‌ای وکالت و مشاوره / تألیف سعید نظری توکلی، احمد امی.
مشخصات نشر: تهران، معاونت فرهنگی قوه قضاییه: قم: مؤسسه فرهنگی، کتاب طه، ۱۳۹۷.

مشخصات ظاهری: ۴۲۴ ص.

شابک: ۵۹-۵۴۳۴-۶۰۰-۹۷۸

وضعیت فهرست نویسی: فپا

یادداشت: کتابنامه.

موضوع: اخلاق -- اخلاق حرفه‌ای -- وکالت (Attorney -- professional ethics)
موضوع: اخلاق حرفه‌ای -- مشاوره -- قانون (Law -- Consultations -- Professional ethics)

موضوع: اخلاق حرفه‌ای -- وکیل -- ایران (Lawyer -- Iran -- Professional ethics)

شناسه افزوده: امی، احمد، ۱۳۶۰ -

رده بندی کنگره: ۱۳۹۷ الف۶ن۳۱ KM11

رده بندی دیویی: ۳۴۷/۵۵۰۵۷

شماره کتابشناسی ملی: ۵۵۵۳۴۴۴

اخلاق حرفه‌ای وکالت و مشاوره

دکتر سعید نظری توکالی

دکتر احمد امی

«تهیه شده در معاونت فرهنگی قوه قضاییه»

• قم: بلوار معلم، مجتمع ناشران،
طبقه سوم، واحد ۳۱۴، انتشارات کتاب طه
دفتر انتشارات: ۰۲۵ ۳۷۷ ۴۴ ۶۲۴
دورنویس: ۰۲۵ ۳۷۷ ۴۳ ۶۲۴
فروشگاه: ۰۲۵ ۳۷۸ ۴۸ ۳۲۶

ketabtaha.com

ketabtaha@gmail.com

telegram.me/tahabooks

instagram.com/ketabtaha

اخلاق حرفه‌ای وکالت و مشاوره

دکتر سعید نظری توکلی

دانشیار دانشگاه تهران

دکتر احمد امی

وکیل پایه یک دادگستری

«تهیه شده در معاونت فرهنگی قوه قضاییه»

• ناشر: کتاب طه

• شمارگان: ۵۰۰ جلد

• چاپ اول: زمستان ۱۳۹۷

• شابک: ۵۹۰-۵۳۳۴-۶۰۰-۹۷۸

• چاپ و صحافی: بوستان کتاب

• کارگروه تولید مؤسسه فرهنگی طه

مدیر کارپز / مدیر تولید

معصومه کرم پور / طراحی جلد

اکرم صادقی / صفحه‌آرایی

علیرضا سالوند / ناظر فنی چاپ

تمام حقوق این اثر متعلق به معاونت فرهنگی قوه قضاییه جمهوری اسلامی ایران است و هرگونه تکثیر، انتشار، اقتباس و تلخیص تمام یا قسمتی از این کتاب به هر صورت (چاپ، کپی، صوت، تصویر، انتشار در فضای مجازی) بدون اجازه کتبی معاونت فرهنگی قوه قضاییه ممنوع است و به موجب «قانون حمایت از حقوق مؤلفان و مصنفان» پیگرد قانونی دارد.

فهرست کوتاه

۷	پیشگفتار
۹	درآمد

فصل ۱: مبانی و مفاهیم

۱۹	۱- اهمیت اخلاق حرفه‌ای در وکالت و مشاوره
۲۲	۲- تبیین رویکرد به دانش اخلاق حرفه‌ای
۳۱	۳- گزارش تاریخی از ادبیات اخلاق حرفه‌ای وکالت و مشاوره
۴۳	۴- مفهوم شناسی واژگان کلیدی
۴۵	۵- تاریخچه پیدایش وکالت و مشاوره
۵۰	۶- وکالت و مشاوره در نظام حقوقی ایران
۵۵	۷- سیر تحول قوانین وکالت و مشاوره
۶۰	۸- کانون وکلا و مشاوران
۶۳	۹- دفتر معاضدت‌های قضایی

فصل ۲: اخلاق منابع انسانی

۶۹	۱- شایستگی‌های اخلاقی
۸۳	۲- فهرست جامع صاحبان حق
۸۶	۳- مسئولیت‌های اخلاقی وکیل
۱۷۱	۴- مسئولیت‌های اخلاقی محیط

فصل ۳: اخلاق فرایندها

۲۲۰	۱- فرایند دریافت پروانه وکالت
۲۳۶	۲- فرایند تأسیس دفتر وکالت و فعالیت در آن
۲۵۷	۳- فرایند پذیرش وکالت موکل

- ۴- فرایند دفاع از موکل ۳۹۰
- ۵- فرایند شکایت از وکیل ۳۱۶

پیوست‌ها

- ۱- منشور اصول اساسی و قانون اخلاق حرفه‌ای وکلای اروپایی ۳۲۹
- ۲- آیین‌نامه حرفه‌ای وکلای دادگستری کشورهای عضو اتحادیه اروپا ۳۴۷
- ۳- آیین رفتار حرفه‌ای وکلای مدافع ۳۵۷
- ۴- حقوق حرفه‌ای وکلای مدافع ۳۸۳
- ۵- تکالیف کانون‌های وکلا ۳۸۹
- ۶- منشور اخلاقی کارکنان کانون وکلا ۳۹۳
- ۷- کمیسیون و برنامه‌های اخلاقی ۳۹۴
- ۸- کدها و برنامه‌های اخلاقی ۳۹۵
- کتاب‌نامه ۴۰۵
- فهرست نمودارها و جدول‌ها ۴۱۷
- فهرست بلند ۴۱۹

پیشگفتار

ایران با سابقه دیرینه در اخلاق و اخلاق‌ورزی یکی از پیشگامان عرصه اخلاق حرفه‌ای در کسب و کار بوده است. انقلاب اسلامی ایران به دلیل ماهیت اخلاقی و اسلامی اقتضا می‌کند که اخلاق‌ورزی در تمام عرصه‌های فردی و اجتماعی جریان یابد و همه دستگاه‌های نظام جمهوری اسلامی ایران به شناخت و عمل به تکالیف اخلاقی و حرفه‌ای خود بپردازند. در گام نخست لازم است این تکالیف اخلاقی با نگاهی کاملاً حرفه‌ای شناسایی شوند و اصول و قواعد عمل حرفه‌ای با نگاهی اخلاقی تدوین گردند. حاصل این کار به منزله پیش‌نویس سند اخلاق حرفه‌ای سازمان به کار می‌آید. در گام بعد باید به شناسایی رخنه‌های اخلاقی برپایه مدل مطلوب اخلاق حرفه‌ای هر سازمان پرداخت. در این گام هم به منابع انسانی سازمان توجه می‌شود و هم به مجموعه امور سازمانی از قبیل قوانین، فرایندها، ساختارها و دیگر اموری که شاکله و فضای سازمان را شکل می‌دهند و افراد می‌بایست در این فضا به کار تخصصی خود بپردازند. در گام سوم باید به انسان‌سازی و جاری‌سازی مفاهیم و اصول مزبور در سازمان اقدام کرد. برای تحقق این منظور یکی از روش‌های موفق برگزاری گارگاه‌های اخلاق حرفه‌ای در سازمان است. گام چهارم تدوین سند جامع اخلاقی سازمان است که به کارگیری آن خواهد توانست سازمان را به سوی اخلاقی شدن سوق دهد.

معاونت فرهنگی قوه قضاییه از بدو تأسیس آن در سال ۱۳۹۱، موضوع اخلاق حرفه‌ای را در دستور کار خود قرار داد و برنامه‌ای وسیع برای گسترش اخلاق‌ورزی در این دستگاه پی گرفت. تا به امروز گام‌های چهارگانه ذکر شده در کلیت قوه قضاییه، به ویژه دادگستری، برداشته شده است. فرهنگ‌سازی در این زمینه کاری وقت‌گیر است و پیگیری مداوم می‌طلبد.

اینک در چهلمین فجر پیروزی این انقلاب شاهد به بار نشستن تدابیر مدیران هوشمند دستگاه قضایی به ویژه هدایت‌های کلان حضرت آیت الله آملی لاریجانی که

خود از پیشگامان عرصه تحقیق و تدریس علوم اخلاقی به ویژه فلسفه اخلاق هستند، و نیز برنامه‌ریزی و پیگیری و نظارت مدیران معاونت فرهنگی قوه قضاییه، هستیم. تلاش مجدانه محققان دانشگاه تهران طی چند سال تحقیق و برگزاری صدها کارگاه اخلاق حرفه‌ای در دادگستری سراسر کشور و سایر سازمان‌های وابسته به این دستگاه، اینک ثمر داد و هفت مجلد از مجموعه اخلاق حرفه‌ای دستگاه قضا به شرح زیر آماده انتشار گردید:

۱. اخلاق دادرسی؛
۲. اخلاق صلح و سازش (شوراهای حل اختلاف)؛
۳. اخلاق ثبت؛
۴. اخلاق پزشکی قانونی؛
۵. اخلاق زندانبانی؛
۶. اخلاق ضابطان دادگستری؛
۷. اخلاق وکالت.

این راه در اینجا به پایان نمی‌رسد و گام‌های بعدی دیگری وجود دارد که می‌بایست با جدیت آنها را نیز برداشت. یکی از گام‌های بعدی تکمیل این مجموعه است به طوری که به تمام شئون حرفه‌ای دستگاه قضایی بپردازد. پوشش دادن به همه ابعاد حرفه‌ای زمان و امکانات بیشتری طلب می‌کند که ان شاء الله در دوره جدید مدیریتی این دستگاه و با اتکا به تجربه‌های اندوخته گذشته، به شکلی بهتر و قوی‌تر به رشته تحریر درآیند. گام ضروری دیگر بازنگری مداوم است. پس از به کارگیری الگوی اخلاقی ارائه شده برای هر شأن حرفه‌ای، باید با کمک مدیران صف و ستاد و همه همکاران در طریق تکمیل مدل برای کارآمدتر کردن آن گام برداریم.

امیدواریم همه مدیران و قضات ارجمند و کارمندان شریف این دستگاه در تحقق عملی الگوی اخلاقی ارائه شده در این مجموعه با روحیه‌ای انقلابی و دلسوزانه اقدام کنند و با ارائه پیشنهادات تکمیلی ما را در ارتقای کارآمدی آن یاری دهند.

معاونت فرهنگی قوه قضاییه

دهه فجر چهلمین سالگرد پیروزی انقلاب اسلامی ایران

درآمد

گذشته ایران به سه دوره: پیش از تاریخ، تاریخی (مادها، هخامنشیان، اشکانیان و ساسانیان) و اسلامی تقسیم می‌شود اما حرفه‌مندی و پایبندی صاحبان حرف به اصول اخلاقی از جمله بنیان‌های مشترک رفتار ایرانیان از عهد باستان و در طول این سه دوره بوده است.^۱ ایرانیان از پرورش صنایع ممتاز برای کسب مهارت فنی و حرفه‌ای غافل نبودند؛^۲ اما تحصیل هر نوع مهارت و تخصصی را وقتی سودمند می‌دانستند که همراه با فضایل اخلاقی باشد. بخش زیادی از اندرزنامه‌ها که وارد ادبیات بعد از اسلام شده است، لزوم آموزش اخلاق را حین آموزش حرفه‌ای گوشزد می‌کند.^۳

در قرن چهارم هجری که با حکمرانی سلطان محمود غزنوی، فرهنگ ایرانی در پهنه جهان اسلام و هندوستان و ترکستان نفوذ مؤثری یافت، اخلاق و آموزش حرفه‌ای نیز با همان الگو و مبانی پیش از اسلام، گسترده شد و وارد زندگی مردم گردید.

۱. شایان یادآوری است از زمان داریوش بزرگ به بعد، انجمن‌های گوناگون حرفه‌مندان و پیشه‌وران با الگوی اتحادیه بنایان آزاد که پیش‌تر در مصر و فلسطین تشکیل شده بود، در سراسر امپراتوری ایران شکل گرفت و با تحولات اجتماعی و اقتصادی همساز شد و بعد از اسلام نیز به صورت جرگه‌های فقیان و اصناف ادامه یافت. رک: فریور، مهدی، «اخلاق حرفه‌مندی و پیشه‌وری در ایران باستان» (اخلاق حرفه‌ای در تمدن ایران و اسلام)، تهران: پژوهشگاه مطالعات فرهنگی و اجتماعی، ۱۳۸۸، ص ۲۹-۳۰.

۲. حرفه‌ها و اخلاق حرفه‌ای اساطیری را می‌توانیم در «شاهنامه» که شناسنامه هویت ایرانیان از گذشته و سندی ماندگار برای آیندگان است، باز یابیم. رک: فتح‌اله زاده، سیدمحمد، «اخلاق مشاغل نزد پیشدادیان و کیانیان» (اخلاق حرفه‌ای در تمدن ایران و اسلام)، تهران: پژوهشگاه مطالعات فرهنگی و اجتماعی، ۱۳۸۸، ص ۹۸؛ رزمجو، حسین، انسان آرمانی و کامل در ادبیات حماسی و عرفانی فارسی، تهران: امیرکبیر، ۱۳۶۸.

۳. رک: فریور، ۱۳۸۸ ص ۳۶-۳۷.

۴. قابوس بن وشمگیر، قابوس‌نامه، تصحیح غلامحسین یوسفی، تهران: انتشارات علمی و فرهنگی، ۱۳۷۳، ص ۲۴۰-۲۶۴.

برخلاف آثار عصر عباسیان، فتوت‌نامه‌های مربوط به قرون ۸-۱۲ هجری جای جنگاوری و سلحشوری به رسوم و آیین‌هایی می‌پردازند که طبقات و اصناف می‌بایست فراگرفته و بدان‌ها عمل کنند. در این فرایند محتوای فتوت‌نامه‌ها به تدریج جنبه صنفی یافت. تعیین چارچوب اخلاق حرفه‌ای (مسئولیت‌ها، رفتار در محیط کار و زندگی شغلی) برای پیشه‌ها و سازمان‌دهی اصناف برای اهل حرفه موضوع اصلی فتوت‌نامه‌ها شد. از آنجاکه پذیرش فتوت و موازین اخلاقی آن از سوی اهل حرفه خودجوش و داوطلبانه بود، پابندی به این موازین از باور قلبی و اعتقادی نشئت می‌گرفت.^۱

برای مثال در «مینوی خرد» به عنوان یک متن اخلاقی باستانی آمده است: «وظیفه مزدوران این است که آن کاری را که ندانند دست بدان نبرند و آنچه دانند، خوب و با دقت انجام دهند و مزد عادلانه خواهند».^۲

آن‌گونه که ملاحظه می‌شود، برای ورود به یک حرفه، ابتدا نیازمند وجود شایستگی‌های اخلاقی ناظر به آن حرفه هستیم که مهم‌ترین آن‌ها، داشتن دانش تخصصی است. داشتن تخصص نسبت به حوزه عملکردی در یک حرفه سبب می‌شود تا حرفه‌مند تنها به انجام کاری همت گمارد که به آن آگاهی دارد و از اقدام به انجام هر کاری که نسبت به آن گاهی ندارد یا آگاهی کامل و کافی ندارد، پرهیزد (آن کاری را که ندانند دست بدان نبرند). روشن است که داشتن آگاهی، شرط لازم برای ورود به حرفه است و نه شرط کافی برای آن؛ از این رو، افزون بر دانش، حرفه‌مند بایستی بتواند با برخورداری از مهارت، کاری را که عهده‌دار انجام آن است به خوبی و درستی انجام دهد (و آنچه دانند، خوب و با دقت انجام دهند). طبیعی است چنین فردی از آنجاکه از حرفه خود روزگار سپری کرده و زندگی می‌گذراند، بایستی کسب درآمد کند؛ به همین جهت درآمدزایی رکن سوم حرفه‌ای بودن است (و مزد عادلانه خواهند). بدین ترتیب، سه رکن دانش، مهارت و درآمدزایی در شکل‌گیری حرفه مورد تأکید ایرانیان باستان بوده است.

۱. کاظم بیگی، محمدعلی، «اخلاق حرفه‌ای و باورهای دینی در بازار ایران» (اخلاق حرفه‌ای در تمدن ایران و اسلام)، تهران: پژوهشگاه مطالعات فرهنگی و اجتماعی، ۱۳۸۸، ص ۴۹۷-۴۹۸.
 ۲. رک: تفضلی، احمد، مینوی خرد، چاپ چهارم، انتشارات توس، ۱۳۸۵، پرسش ۳۱، ص ۴۹؛ فریور، ۱۳۸۸، ص ۲۸؛ خانلری، مجید، «ارزش‌های اخلاقی نزد ساسانیان» (اخلاق حرفه‌ای در تمدن ایران و اسلام)، تهران: پژوهشگاه مطالعات فرهنگی و اجتماعی، ۱۳۸۸، ص ۸۷-۸۸.

حرفه‌مندی و پیشه‌وری در اروپا از قرن یازدهم با الگوی مرسوم در جهان اسلام شکل گرفت و آن نیز از مدل ایرانی پیش از اسلام بوده است.^۱ اما به‌ویژه از دوره قاجار به این سو، توجه به اخلاق حرفه‌ای و حرفه‌ای‌گرایی اخلاقی به دلایل مختلفی کم و کم تر شده است. وضعیت کنونی جهان صنعتی نشان از توسعه گستره اخلاق حرفه‌ای در جوامع صنعتی دارد؛ همچنان که توسعه‌یافتگی اخلاق حرفه‌ای در تمدن ایران باستان و جایگاه راهبردی آن در آموزه‌های اسلامی و سرانجام، توسعه اخلاق حرفه‌ای در سده‌های نخست تمدن اسلامی، این پرسش را به میان می‌آورد که دلیل توسعه نیافتن گستره معرفتی اخلاق حرفه‌ای جامعه ایرانی - اسلامی ما در سده‌های اخیر چیست.

به‌مرحال، شدت یافتن نیاز جهانی به اخلاق حرفه‌ای در چند دهه اخیر، گسترش اخلاق حرفه‌ای و سازمان‌های اخلاقی در عصر جهانی‌شدن و فراصنعتی از یک سو و توجه به رسالت جهانی آموزه‌های اسلامی از سوی دیگر، ضرورت توصیف و تبیین وضعیت اخلاق حرفه‌ای را بیش از پیش نمایان کرده و آرام‌آرام، انگیزه توجه به این دانش و بهره‌مندی از ظرفیت‌های آن را برای تعالی رفتاری میان صاحبان حرف ایرانی بالا برده است. نتیجه این افزایش توجه، همت معاونت فرهنگی قوه قضائیه جمهوری اسلامی ایران و دانشگاه تهران در تدوین منابع اخلاق حرفه‌ای برای سازمان‌های وابسته به این نهاد حاکمیتی است. قوه قضائیه جمهوری اسلامی ایران یکی از قوای سه‌گانه کشور است که گستردگی دامنه فعالیت آن سبب شده روزانه با حجم زیادی از مراجعه‌کنندگان روبه‌رو باشد. تنوع خدماتی که این قوه ارائه می‌کند، همچنین گوناگونی سازمانی که خدمات‌گیران از این قوه دارند، بستر تعامل دوسویه‌ای را میان کارکنان شاغل در این قوه و افراد و گروه‌های مختلف جامعه فراهم می‌کند.

بهبود مناسبات میان ارائه‌کنندگان خدمات قضایی و خدمت‌گیران، سبب ارتقای سطح رضایتمندی مردم از یک سو و اثربخشی مداخلات قضایی در حل مشکلات فردی و گروهی جامعه از سوی دیگر می‌شود. یکی از مهم‌ترین راه‌های افزایش این رضایتمندی و اثربخشی، آگاهی هریک از خدمت‌دهندگان و خدمت‌گیران از حقوق خود و حقوق طرف دیگر، همچنین وظایف خود نسبت به طرف دیگر و وظایف طرف دیگر نسبت به خود است. گستردگی نهادها و سازمان‌هایی که در قوه قضائیه به ارائه خدمت به مردم

می‌پردازند موجب می‌شود تا برای آشنایی هریک از آن‌ها به حقوق و وظایفشان نسبت به یکدیگر، منابع آموزشی‌ای تدوین شود که با بهره‌گیری از روش تدوین کتاب آموزشی برای بزرگسالان و استفاده از آموزه‌های اخلاق حرفه‌ای، حاوی این وظایف و حقوق باشد.

از این رو، در راستای پیگیری این مأموریت معاونت فرهنگی قوه قضاییه، تدوین کتاب اخلاق حرفه‌ای برای سازمان‌های وابسته جهت رسیدن به اهداف زیر آغاز شد:

۱- گسترش فرهنگ اخلاق حرفه‌ای در میان شاغلان در قوه قضاییه و سازمان‌های

وابسته؛

۲- توانمندسازی شاغلان در قوه قضاییه در حل اثربخش مشکلات مردم با رویکردی

اخلاقی؛

۳- ارتقای سطح خدمات شاغلان در قوه قضاییه و سازمان‌های وابسته به مردم؛

۴- افزایش آگاهی خدمات‌دهندگان در قوه قضاییه با حقوق خدمت‌گیران؛

۵- افزایش آگاهی خدمت‌دهندگان در قوه قضاییه با وظایف اخلاقی خود نسبت به

خدمت‌گیران.

کتاب اخلاق حرفه‌ای وکالت و مشاوره یکی از مجموعه کتاب‌های موضوع این قرارداد است که در قالب یک پیشگفتار، سه فصل و یک پیوست با همکاری جناب آقای دکتر احمد امی دانش‌آموخته دکترای فقه و حقوق خصوصی و وکیل پایه یک دادگستری تدوین شده است.

آن‌گونه که از عنوان فصل اول کتاب برمی‌آید محور بحث طرح مطالب مقدماتی است تا خوانندگان محترم با فضای کلی حرفه وکالت آشنا شوند. از این رو، نه محور کلی در این فصل وجود دارد؛ ۱- اهمیت طرح مباحث اخلاق حرفه‌ای در وکالت و مشاوره، ۲- تبیین رویکرد به دانش اخلاق حرفه‌ای در نگارش کتاب اخلاق حرفه‌ای وکالت، ۳- گزارش تاریخی از ادبیات اخلاق حرفه‌ای وکالت و مشاوره، ۴- مفهوم شناسی واژگان کلیدی، ۵- تاریخچه پیدایش وکالت و مشاوره، ۶- وکالت و مشاوره در نظام حقوقی ایران، ۷- سیر تحول قوانین وکالت و مشاوره، ۸- کانون وکلا و مشاوران، ۹- دفتر معاضدت قضایی.

در بحث نخست، ابتدا اهمیت حرفه وکالت و جایگاه آن در میان دیگر حرف توضیح و به ضرورت وجود اخلاق در حرفه وکالت پرداخته شده است. در بحث دوم برای خوانندگان محترم توضیح داده‌ایم که مفهوم اخلاق حرفه‌ای از نظر نویسندگان چیست و

براساس چه مدلی کتاب اخلاق حرفه‌ای وکالت تدوین شده است. در بحث سوم برای نشان دادن نوآوری اثر حاضر، گزارشی از آثار بومی و غیربومی مرتبط با اخلاق حرفه‌ای وکالت و مشاوره ارائه شده، سپس به منشور و کدهای اخلاقی مربوط به حرفه وکالت اشاره و توضیح داده شده است که چه تفاوت بنیادینی میان اثر حاضر و کارهایی که پیش‌تر انجام شده است، وجود دارد. در بحث چهارم، دو واژه وکالت و وکیل از نظر لغوی و اصطلاحی تعریف و انواع چهارگانه وکالت تعیینی، تسخیری، معاضدتی و اتفاقی توضیح داده شده است. بحث پنجم دربرگیرنده چگونگی شکل‌گیری حرفه وکالت و مشاوره است. در بحث ششم ماجرای وکالت و مشاوره در نظام حقوقی ایران در دو مقطع تاریخی پیش و پس از انقلاب اسلامی توضیح داده شده است. هفتمین بحث در این فصل به سیر تحول قوانین وکالت در میثاق‌های بین‌المللی و حقوق موضوعه ایران می‌پردازد. سرانجام در دو بحث هشتم و نهم، توضیحی کوتاه درباره چگونگی شکل‌گیری کانون وکلا و مشاوران، همچنین دفاتر معاضدت قضایی به عنوان دو رکن اصلی در شکل‌گیری حرفه وکالت آورده شده است.

موضوع بحث در فصل دوم، اخلاق منابع انسانی است. این فصل دارای چهار محور اصلی است: (۱) شایستگی‌های اخلاقی معطوف به حرفه وکالت، (۲) فهرست جامع صاحبان حق، (۳) مسئولیت‌های اخلاقی خدمت‌دهندگان در حرفه وکالت، (۴) مسئولیت‌های اخلاقی خدمت‌گیران از حرفه وکالت.

موضوع بحث در محور اول، شایستگی‌های اخلاقی یک وکیل است. این شایستگی‌ها به سه گروه کلی تقسیم می‌شوند: شایستگی‌های فردی، شایستگی‌های حرفه‌ای و شایستگی‌های رفتاری (عمومی، با موکل، با دادرس، با همکاران).

در محور دوم، فهرست جامع صاحبان حق در حرفه وکالت تدوین شده است. اگر در این حرفه، تنها به قرارداد وکالت و اطراف مؤثر در آن نظر داشته باشیم، تنها موکل است که از خدمات وکیل به صورت مستقیم استفاده می‌کند؛ اما از نظر اخلاقی، خدمات حرفه‌ای وکیل، چه با رعایت ضوابط و مقررات قانونی انجام شود و چه بدون رعایت آن‌ها، افزون بر موکل، افراد دیگری را نیز تحت تأثیر قرار خواهد داد. صاحبان حق اخلاقی نسبت به وکیل یکی از دو طرف دعوا عبارت‌اند از: (۱) موکل، (۲) خانواده موکل، (۳) طرف دعوا، (۴) خانواده طرف دعوا، (۵) وکیل طرف دعوا، (۶) اشخاص ثالث، (۷) دادرس، (۸) کارکنان

دفتر دادگاه، ۹) کارشناسان رسمی، ۱۰) شهود و مطلعین، ۱۱) کانون وکلا و مرکز مشاوران، ۱۲) جامعه (نظم عمومی)، ۱۳) رسانه‌ها، ۱۴) محیط زیست.

پس از تعیین صاحبان حق، در محور سوم به بررسی مسئولیت‌های اخلاقی وکیل می‌پردازیم. برای این مطلوب، ابتدا حقوق گروه‌های چهارده‌گانه صاحبان حق که وکیل عهده‌دار ادای آن است بررسی می‌شود، سپس متناظر با آن، وظایف اخلاقی وکیل در برابر حقوق آن‌ها توضیح داده خواهد شد. در این میان به وظایف وکیل در شرایط خاص، یعنی جرائم خاص (جرائم منافی عفت، قتل نفس، جرائم امنیتی)، موکلین خاص (موکلان غیر هم‌جنس، فائد اهلیت، دارای موقعیت اجتماعی برتر، پرونده‌های بین‌المللی) نیز اشاره خواهد شد.

با توجه به دوسویه بودن حق و تکلیف در محور چهارم در پی یافتن حقوق وکیل نسبت به گروه‌های چهارده‌گانه و وظایف اخلاقی گروه‌های چهارده‌گانه در برابر وکیل هستیم. بدین ترتیب، مباحث منابع انسانی مرتبط با حرفه وکالت پایان می‌پذیرد.

در فصل سوم به اخلاق فرایندها در حرفه وکالت پرداخته می‌شود. بررسی‌های نویسندگان نشان می‌دهد در حرفه وکالت پنج فرایند وجود دارد: فرایند دریافت پروانه وکالت، فرایند تأسیس دفتر وکالت و مشاوره حقوقی، فرایند دفاع از موکل و فرایند شکایت از وکیل. در هر یک از این فرایندها، سه بحث اصلی مطرح است: بازشناسی فرایند، رخنه‌های اخلاقی موجود در این فرایند و سایر کارهای از بین بردن این رخنه‌ها (رخنه‌زدایی).

در پایان لازم می‌دانم مراتب تقدیر و سپاس خود را از تمامی افرادی که در شکل‌گیری ایده، طراحی و تدوین این اثر نقش داشته‌اند، ابراز کنم. از محبت الاسلام والمسلمین جناب آقای دکتر هادی صادقی معاون محترم فرهنگی قوه قضائیه و جناب آقای علی‌رضا یوسف‌زاده سرپرست اداره کل برنامه‌ریزی و تحقیقات معاونت فرهنگی و جناب آقای سیدحسین حسینی ماهینی رئیس اداره پژوهش معاونت فرهنگی قوه قضائیه به علت فراهم آوردن زمینه انجام این پژوهش؛ از پژوهشگاه دانشگاه تهران برای واگذاری اجرای طرح تدوین کتاب «اخلاق حرفه‌ای وکالت و مشاوره» به اینجانب. از جامعه محترم وکلا که از سال‌های دور دغدغه اخلاق‌ورزی داشته و کوشیده‌اند با ترجمه آثار مرتبط با اخلاق در وکالت یا تألیف مقاله و کتاب، گام‌های مؤثری در ترویج و توسعه

اخلاق در حرفه وکالت بکوشند. از کانون وکلای دادگستری کرمانشاه و ایلام و کارگروه "تدوین آیین رفتار حرفه‌ای" که در فاصله زمانی ۱۳۸۸ تا ۱۳۹۲ اولین منشور اخلاقی ایرانی حرفه وکالت را تدوین کرده‌اند.

سعید نظری توکلی

دانشگاه تهران - بهمن‌ماه ۱۳۹۴

www.ketab.ir